

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2011:

Vychází kniha pamětí Světlý Mathauserové | O Marmaroši, Užhorodě i o dobrém víně | Volovec, podkarpatský Davos | Putování po Podkarpatské Rusi | Olexa Borkaňuk, hrdina 2. světové války | Jak se žilo v Majdanu | Ivan Pop o jedné zapomenuté diskusi

Předvánoční vzpomínky a odkazy

V těchto dnech si připomínáme nedožitě devadesáté narozeniny básníka, spisovatele a publicisty Jaromíra Hořce. Narodil se v Chustu 18. prosince 1921, zemřel v Praze 22. listopadu 2009. Jméno významné osobnosti české literatury známe i jako spoluzakladatele a dlouholetého předsedy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Řídil ji podobně, jak přistupoval ke své tvůrčí a organizační činnosti a k životu vůbec. Invenčně a se znalostí problematiky, s výtečnými nápady a iniciativami; cílevědomě plnil program, který jsme před více než dvaceti lety pod jeho vedením sestavovali. Měl rád zemi, v níž se narodil, velice přál Rusínům, aby se jim vedlo na Podkarpatské Rusi i jinde ve světě dobře a aby mohli svobodně a hrdě vyznávat svou národnost. Mnohé pro to sám vykonal.

V jeho literární i publicistické tvorbě najdeme mnoho titulů věnovaných rodné zemi, historii i současnosti Rusínů, jejich rozvoji a problémům národního uvědomění v první Československé republice i dnes.

Vydal řadu básnických sbírek – několik z nich věnoval Podkarpatské Rusi –, historických publikací, knihy osobních vzpomínek, byl autorem textů jazzových a populárních písní. Po sovětské okupaci a nástupu normalizace musel opustit Karlovu univerzitu, kde působil jako pedagog, a nemohl publikovat; psal i organizoval však dál, mj. založil samizdatovou edici Česká expedice, v osmdesátých letech byl vězněn.

Nedávno jsem si připomněla básně Jaromíra Hořce reflektující jeho lásku k zemi pod Karpaty při editorské práci na knížce pamětí profesorky Světlý Mathauserové Cesty a křižovatky – Podkarpatská Rus, Morava Čechy. Třeba verše „Chudý Bůh v roztrhaných laptích vchází do

světnice povečeřet s rodinami, vděčen za každé dobrodiní a útulek v teplé tmě spolu se zvířaty a lidmi...“, nebo „Chléb právě vytažený z pece rozsvěcuje světnice...“ Jako by tvořily poetický komentář k jejímu moudrému a citově bohatému textu. Není divu, oba autoři vycházeli ze stejných kořenů – z vřelého vztahu k Podkarpatské Rusi, jež je nám blízké. Připomeňme si tuto zemi i teď, v čase Vánoc a při četbě půvabné knížky vzpomínek paní profesorky, která právě vychází v našem nakladatelství. Je to náš příspěvek k letošním vánočním svátkům i vzkaz, že – řečeno slovy Světlý Mathauserové – vzpomínka na Podkarpatskou Rus pro mnohé z nás znamená „pocit bezpečí rodiny i okolí, chuť lesních jahod a malin a přívětivost vesničanek z okolních obcí. Je vzpomínkou nejhluběji uloženou a samovolně naskakující, kdykoliv nakrajují bochníky čerstvého chleba...“

AGÁTA PILÁTOVÁ

Karpatoruský kostelík sv. Michala na pražském Petříně. Kresba Jiřího Škopka.

O Marmaroši, Užhorodu i o dobrém víně

Letos na počátku září jsme s přáteli vycestovali na poloninu Rodna, dnes v Rumunsku. Cestovali jsme přes Podkarpatskou Rus, vlakem do Solotvina, zde jsme přešli ukrajinsko-rumunskou hranici a dostali se do Marmarošské Sihotě. Dále jsme pokračovali vlakem a autobusy.

Rumunský Marmaroš je území jedinečných přírodních krás: divoké řeky, květnaté podhorské a horské louky, vysoká polonina Rodna s nejvyšší horou Pietroš (2303 m.n.m.). Vzhledem k vyšší nadmořské výšce je polonina Rodna divočejší než poloniny Podkarpatské Rusi, časté jsou skály a suťoviska. I zde po horách chodí pastýři se stády ovcí, ve vsích částečně zůstal zachován původní zemědělský způsob života. Smutným následkem technického pokroku jsou bohužel i zde terénní automobily v horách. Z časopisu Podkarpatská Rus, z článků p. Ivana Popa, jsem se dozvěděl, že i kraj pod poloninou Rodna se mohl stát součástí někdejší Podkarpatské Rusi,

ovšem urvali si jej Rumuni. Kvůli odtržení těchto částí bývalé uherské župy Marmaroš se za hranicí ocitlo bývalé hlavní město župy Marmarošská Sihotě a část vlakové trati do Rachova a Jasini. Při letošní osobní návštěvě jsem se podíval, jak obtížné je toto území přístupné z dalších částí dnešního Rumunska: silnice v zákrutech stoupají do horských sedel, vlaková trať vede strmými úbočími a dlouhým tunelem. Přitom z Podkarpatské Rusi je přístup snadný a přirozený: údolními řek Iza a Više, které se vlévají do Tisy. Tehdejší členění této oblasti k Rumunsku se tedy opravdu z více důvodů jeví jako hloupé až nesmyslné.

Na naší cestě jsme kromě Rumunů potkali i Rusíny, ne však v jejich vsích, ale při práci v lese. Tvrdili o sobě ovšem, že jsou Ukrajinci. V příštím roce bych se rád podíval přímo do rusínských vsí v Rumunsku. Mám i námět pro časopis Podkarpatská Rus: článek o Rusínech v Rumunsku.

Pokračování na straně 2

Ještě k magickému datu 18. 3. 1939

(Toto datum je rozhodujícím termínem v zákonu, kterým se zmírňují škody za nemovitý majetek zanechaný na Podk. Rusi v souvislosti s jejím smluvním postoupením SSSR: § 3, odst.1, písm. c) z. č. 212/2009 Sb.)

V minulém čísle našeho časopisu jsem se snažil odhalit, co vedlo autora tzv. komplexního pozměňovacího návrhu zákona, který byl schválen v jeho podobě k uvedení termínu 18. 3. 1939, mezního termínu pro obdržení finančního vyrovnání. Vyslovil jsem zde domněnku, že to bylo datum, kdy maďarské vojsko, které postupovalo od jihu, se dostalo přes Užhorod, Perečín, Velké Berezné, Volosjanku až na polskou hranici.

Nyní už o tomto tvrzení nemáme pochyby – bylo to tak! A tehdejší tzv. vítězové si tento den zdokumentovali. Dokládá to pohlednice vydaná při odhalování Maďarského hraničního kamene na Užockém průsmyku na Polské hranici. Text na pohlednici zní:

„Maďarsko-polské přátelské setkání při znovuožazení 1000leté hranice.

Užok – 18. 3. 1939.“

Autora zákona mi dodnes předkladatelka zákona, bývalá poslankyně dr. Dundáčková, neprozradila. V každém případě si se zákonem dal velkou práci, když kromě jiných omezení šel až do tohoto detailu, jímž prakticky vyřadil z možnosti finančního vyrovnání dnes osmdesátileté děti státních zaměstnanců – tedy učitelů, železničářů, pošťáků, úředníků, financů, četníků, vojáků. Tento nedostatek zákona bude napraven senátní novelou.

Maďaři budou v sobě stále nosit trauma z Trianonské smlouvy, podle které po 1. světové válce přišli o 71 % svého území, jež připadlo Československu, Rumunsku, Rakousku, Srbsku. Tak si alespoň 18. 3. 1939 spravili chuť a doufali, že jim území Podkarpatské Rusi zůstanou.

Že to bude jenom na 6 roků, to netušili. Stejně tak netušili, že i podruhé se postavili na nesprávnou stranu hranice, která oddělovala demokratické státy od států totalitních...

Ing. JOSEF HAVEL,
předseda obč. sdružení Podkarpatská Rus –
náhrada majetkové újmy

O Marmaroši, Užhorodu i o dobrém víně

Dokončení ze strany 1

Jak žijí, jestli mají své školy, rusínská sdružení a kulturní spolky, jak udržují rusínskou kulturu a národnost, jak je jim ku pomoci světová organizace Rusínů. Ostatně, mohla by vyjít celá sada článků o tom, jak žijí Rusíni v jednotlivých zemích, jak se spolčují, čeho dosáhli, v čem mají dobré podmínky, co jim naopak schází. Na cestě zpátky jsme se zastavili v Marmarošské Sihoti a Užhorodě. Marmarošská Sihot je přívětivě působící město obklopené horami, v historickém středu se nachází několik kulturních památek, kostelů, muzeí a dalších. Nakupovali jsme zde na úžasné pestrém karpatském trhu, kde bylo z plodin a zemědělských výrobků k dostání snad vše, co v okolí roste nebo se vyrábí: mléko, sýry, ovoce, zelenina, med, fazole, bylinky atd.

V Užhorodu jsem několik let nebyl, zajímalo mě proto, jak se město změnilo. Překvapilo mě moderní vlakové nádraží, také město mi přišlo čisté a upravené. Podivil jsem se ale tomu, kolik zde přibýlo zbytečně až nepřirozeně luxusních kaváren a obchodů. Jako vždy byla příjemná procházka i posezení v lipové aleji na břehu Uže, vysazené za první republiky ve 30. letech (doufám, že tento údaj je pravdivý).

V Užhorodě jsme zašli také na víno. Podle rady pana ing. Josefa Havla jsme vyhledali vinárnu a vinotéku Šardone ve Vološinově ulici. (Když se jde do kopce, tak vpravo, na dvůr a do podzemí, více viz www.winehall-shardone.com.ua). Měli vína jednoho výrobce, vinařství Kovač (viz www.vinorob-kovach.com.ua). Výběr bílých vín byl menší, většinou polosladké nebo sladké, ale např. muškátne bile, napivsolodka bylo i přesto sladčené a vynikající. Výběr červených vín byl větší, dobrý byl např. Merlot, na kterém byl kromě napsu v azbuce i zjevně text český: červene, suche, odrudove - to mě potěšilo. Mnoho vín mělo směsovcích (kupažne), mám raději odrudová (sortove). Při návštěvě vinárny mě napadla myšlenka založit neformální skupinu „přátel podkarpatského vína“. Zde bychom si mohli předávat informace o dobrém víně, vinařích a vinařstvích na Podkarpatské Rusi, ochutnávat zdejší vína, případně uspořádat výpravu za podkarpatským vínem atd. Pokud tedy máte rádi dobré víno a Podkarpatskou Rus – můžete se ozvat na můj mail.

MILOŠ MALEC
milos.malec@seznam.cz

KRÁTCE ODEVŠAD

tabule v městečku Velký Berezný na počest jednoho ze zakladatelů Československa M. R. Štefánika. (Ivan Latko, předseda Klubu T.G.M. v Užhorodě.)

* Informace o **MVDr. Josefu Prášilovi** a jeho rodině hledá jeho pravnučka paní Ing. Kateřina Bartáková. Rodina J. Prášila žila za první republiky v Užhorodě. Kdo jste ji znali či o ní něco víte, napište prosím do naší redakce.

* Výkonný výbor žádá všechny naše členy, aby nezapomněli na **zaplacení členských příspěvků**. Uhradte je ještě letos, nejpozději však do konce ledna příštího roku! Jinak hrozí vyškrtnutí z databáze členů SPPr.

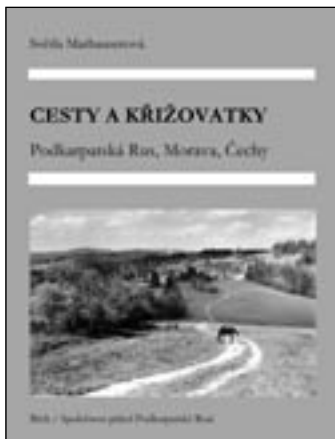
(red)

Cesty a křižovatky

Právě vychází kniha pamětí profesorky Světlý Mathauserové **Cesty a křižovatky, Podkarpatská Rus, Morava, Čechy**. Vydáváme ji v nakladatelství Společnosti přátel Podkarpatské Rusi *Břeh*. Knížku jsme avizovali už dávno, teprve v letošním roce jsme však na ni obdrželi grant Ministerstva kultury ČR.

Lektorský posudek dr. Vítězslavy Šrámkové text výtěžně charakterizuje:

„Světlá Mathauserová se narodila na Podkarpatské Rusi a v ní prožila své harmonické dětství i počátek gymnaziálních let, okouzlena krajinou a zaujata jejími lidmi, ať už to byli Češi, Rusíni, Židé či Maďaři. Vzpomíná na tamější život s citem a láskou, ale také nezapře svou hlubokou vzdělanost, názory, které zformovalo její vzdělání a celý pozdější život, ani vnitřně vyrovnanou a pevnou osobnost. Svě zcela osobní vzpomínání a organicky prokládá historickými, jazykovědnými i kulturně historickými komentáři. ... Vypřávený se

nikde neuchyluje k hrané dramatičnosti, ale i při poklidném a velmi kultivovaném stylu je čtivé a zajímavé, protože vytváří velmi plastický a barvitý obraz každodenního života jako součásti historie naší země a odkazu předků.“ (ap)

* **Město Svaljava** oslavilo na podzim letošního roku 775. výročí svého založení. V rámci oslav odhalil starosta města Ivan Lanjo bustu T. G. Masaryka a byl také obnoven původní nápis „Masarykova škola“, který byl v období 1. Československé republiky na budově dnešní 1. základní školy. Vzpomínky na první republiku a na Masarykovu školu doplnily rovněž historické pohlednice vydané českými krajan-skými spolky v Užhorodě. Finanční záštitu nad obnovením busty a historického nápisu převzal Svaljavský městský výbor a Svaljavská městská rada. Slavnostního odhalení busty a obnoveného nápisu se zúčastnili představitelé Českého konzulátu ve Lvově a slovenského konzulátu v Užhorodě, zástupci místní samosprávy, občané města, zástupci českých spolků v Užhorodě,

krajané a hosté. Na konci letošního roku krajan-ské spolky připravují instalaci další pamětní

Volovec – podkarpatský Davos

Asi šedesát kilometrů severně od Mukačeva leží malebné šestitisícové městečko Volovec. Vrchol Kyčery (841 m) na západě odděluje Volovec od střediskové obce Nižní Verecky (dnešní název Nižní Vorota). Přes městečko protéká říčka Viča, která se poté otáčí na jih a ve svaljavské kotlině splývá s řekou Latoricí. V údolí Viči se vine až k hlavnímu tunelu za vesnicí Skotarské pod horským hřebenem Karpat hlavní železniční trať z Mukačeva do Lvova. Podél obou břehů řeky se nacházejí obytné domy i hospodářské dvory, cerkve (kostely), školy, obchody, budovy úřadů, penziony i několik menších podniků. Severní okraj městečka je znám pod názvem Maďarovica, jižní část nese jméno Vápelnica podle provozovny na výrobu vápna, která tam kdysi fungovala. Další část městečka ve směru k vrcholu Temnatiku (1347 m) má příznačné jméno – Vyšní konec.

Jméno obce Volovec se po prvé objevuje v písemných pramenech v r. 1443, kdy byla součástí majetku šlechtické rodiny Perényiovců. Počet obyvatel se zvyšoval jen pozvolna: v r. 1645 jich bylo méně než 100, přes 600 v r. 1870 a přibližně 1650 v r. 1921.

Volovec byl na počátku 20. let verchovinským městečkem se složitým dědictvím. Většina místních obyvatel nacházela obživu v zemědělství, pracovali rovněž jako řemeslníci nebo lesní dělníci, jinak tu nebylo mnoho pracovních příležitostí. Oblast byla po staletí na okraji zájmu držitelů moci, navíc celé okolí tíživě zasáhla ničivá vichřice 1. světové války. V obci i okolí se žilo dosti skromně. Po převzetí správy Podkarpatska Československou republikou přistoupila pražská vláda k neodkladným opatřením v oblastech zásobování potravinami, ve zdravotnictví a školství. Čs. červený kříž zahájil v letech 1920–1922 v severních okresech země včetně Volovce stravovací akci. Nejchudším rodinám byly rozdávány mouka a slanina, ve školách dostávaly děti snídaně nebo obědy.

Neméně naléhavým úkolem byl postupný rozvoj gramotnosti, zejména u mladší a dospívající generace. Ve Volovci se v tomto období etablovaly tři školy (rusínská a česká obecná škola spolu s církevní školou), později byla založena i lidová hospodářská škola s rusínským vyučovacím jazykem. Při komunikaci s příslušníky starší generace byly používány někdy i netradiční výrazové prostředky. Pro ilustraci: v předvečer parlamentních voleb v r. 1924 byly na agitačních materiálech nebo plakátech ve Volovci natištěny symboly nebo obrázky, které nahrazovaly čísla kandidátek politických stran. Voliči z řad vesničanů byli vyzýváni, aby hlasovali pro „hůl“ (tj. pro kandidáty strany pod č. 1), pro „převrácenou židli“ (kandidáty strany pod č. 4) nebo aby volili kandidáty strany s obrázkem kosy, tj. pod č. 7).

Rozvoj vzdělanosti a kulturní úroveň rusínského lidu byl uskutečňován za významné pomoci čs. státu, zároveň je však třeba vysocce ocenit i úlohu místních učitelů a jejich úsilí v tomto procesu. U zrodu Ruského lidového domu ve Volovci, jednoho z prvních v zemi, stáli učitelé I. Kovač, S. Ljavinec a F. Ižak. Slavnostního

Ruský lidový dům a cesta vedoucí k nádraží

Zimní lyžařská sezóna ve Volovci

zahájení činnosti tohoto střediska kulturně-výchovné činnosti se zúčastnili guvernér A. Beskid, okresní hejtman ze Svaljavy, duchovenstvo i obyvatelé z širokého okolí. V Ruském lidovém domě byl velký divadelní sál, knihovna a také zde sídlilo úvěrové a spotřební družstvo. Hned první divadelní hra A. Duchnoviče „Dobrodětel převyšajet bogatstvo“ sklídila u diváků mimořádný úspěch.

I když předválečný Volovec nebyl ještě okresním městem, přesto byl v městečku zaznamenán jistý hospodářský a stavební ruch. Působily tu např. pila na parní pohon, 2-3 mlýny, menší provozovna na výrobu likérů, svou pobočku si založilo hospodářské skladištní družstvo v Užhorodě. V r. 1930 byla ve městě zřízena požární stanice, roku 1933 uvedena do provozu nová pošta. České obchodní a podnikatelské kruhy byly ve Volovci zastoupeny např. prodejnou Baťa, restaurací „U Baborů“ či řeznictvím V. Zindulky. Vzhledem k blízkosti hranic s Polskem měla ve Volovci sídlo i jednotka finanční

stráže v čele s J. Stružinským, vrchním respicientem finanční stráže.

Postupná stabilizace poměrů vytváří podmínky pro proměnu Volovce ve významné středisko cestovního a lyžařského ruchu v zemi. Svérázný svět karpatských horalů, kvalitní lyžařské sjezdovky pod poloninou Plaj (1334 m), dostatek ubytovacích kapacit – to všechno přitahovalo turisty a sportovce z celé republiky. Počátkem 30. let je u Volovce vybudován skokanský můstek, každoročně se zde pořádají lyžařské kurzy i běžecké závody, které byly populární i mezi vojáky – sportovci mukačevské a chustské posádky. Z Prahy byl vypravován rychlík s přímými vagony do Volovce, který o sobotách a nedělích přepravoval lyžaře až k zastávce za Skotarským na 67,6 kilometru, těsně před hraničním tunelem. V průběhu několika let vznikla v těchto místech víkendová kolonie „Pejšov“.

Vzpomínka na Jana Horala

Dne 28. listopadu 2011 jsme se rozloučili s Janem Horalem, rodákem z Podkarpatské Rusi, bojovníkem 2. světové války v řadách zahraničních armád, úspěšným podnikatelem. Právem se mu dostalo cti státního pohřbu.

Jan Horal se narodil v rodině lékaře v Čopu v roce 1923. Do gymnázia začal chodit v Užhorodě, a už tam se stal členem Masarykovy letecké ligy. V roce 1939 jako šestnáctiletý díky svým jazykovým znalostem převáděl skupinu čs. letců na Blízký východ do zahraniční armády. Sám se tam rovněž přihlásil; musel si kvůli tomu přidat dva roky věku. Po vylodění v bojích u Dunkerque byl těžce zraněn - jeho tank najel na minu. V kritickém okamžiku výbuchu ale byl naštěstí v poklopu tanku, jeho tři kamarádi v tanku uhořeli. Po válce absolvoval vysokou školu, načež po roce 1948 se znovu rozhodl k emigraci, a to do Švédska. Tam se prosadil a zbohatl na vynálezech v oboru optiky.

Po převratu v r. 1989 se vrací do ČSR a kupuje v Praze hotel DUO o 647 pokojích a hotel Růže v Českém Krumlově.

Po celý další život velmi významně pomáhal českým letcům - veteránům britské armády, proto jej naše veřejnost patrně zná ve spojitosti s RAF. Za tuto podporu obdržel v r. 2004 Řád britského impéria. Spolupracoval také s naším občanským sdružením. Právě v jeho hotelu DUO se 18. 10. 2008 konala 2. valná hromada občanského sdružení Podkarpatská Rus - náhrada majetkové újmy, a tehdejší účastníci si mohou pana Horala pamatovat, představil jsem jej tehdy jako majitele hotelu i jako člena občanského sdružení.

Tolik ve zkratce o jeho životě. Dovolte mi však i několik osobních vzpomínek, jichž mám na Jana Horala dost.

Pořád ho to táhlo na rodnou Podkarpatskou Rus. A protože měl pro tyto návštěvy dostatečně příznivé podmínky - velké auto s šoférem, znalost několika jazyků a samozřejmě i osobní autoritu -, vyjeli jsme spolu celkem třikrát na několikadenní návštěvy Podkarpatské Rusi.

Na těchto cestách navazoval styky s krajan-skými spolky, které finančně podporoval, zajímal se o současné podkarpatské malíře, jejichž obrazy mínil vyzdobit svůj hotel, o podkarpatskou krajinu od Čopu a Užockého průsmyku po Chust. Toto vše se dalo autem spolu s místními přáteli dobře absolvovat.

Další domluvenou návštěvou v r. 2012 již bohužel spolu neuskutečníme.

Na závěr přidávám - se svolením autora článku - odpověď Jana Horala, který v médiích odpověděl na novinářskou otázku: Koho považuje za největšího českého hrdinu? Jeho slova zněla takto:

„Já nepovažuji hrdiny za něco speciálního, protože lidé většinou neví, do čeho se vrhají. Největšími hrdiny byli lidé, kteří dokázali odporovat režimu, například Milada Horáková, nebo lidé, kteří bojovali s nacisty, a samozřejmě naši parašutisté.

Hrdinkou je pro mne matka, která ví, že pokračování těhotenství pro ni může znamenat smrt a navzdory této diagnóze nepřeruší své těhotenství. Hrdinství je bohužel často zneužitě slovo. Mnohem důležitější je být humánním a poctivým člověkem.“

A takovým člověkem nositel Řádu čestné legie, Válečného kříže 1939–1945, Čs. medaile za chrabrost Jan Horal byl.

Vedle katafalku bylo umístěno velké foto zemřelého. Teprve v této chvíli vzpomínání jsem si uvědomil, jak byl zemřelý svou postavou, tvář, úsměvem i vztahem k lidem podobný Janu Masarykovi, kterého si velmi vážil.

Čest jeho památce.

JOSEF HAVEL

Málo známé stránky dějin Rusínů

Cenná historická publikace s názvem **Opcia a presídlenie Rusínov do ZSSR (1945–1947)** je dílem historika Michala Šmigela a publicisty a autora literatury faktu Šteréfana Kružka. Právě vyšla na Slovensku. Autory spojil zájem o východní Slovensko a rusínskou problematiku zejména v poválečném období. Kniha přináší informace o málo známých událostech těsně po skončení druhé světové války. Tehdy se uskutečnilo přesídlení slovenských Rusínů do Sovětského svazu, proces, který v prvním poválečném období zasáhl téměř každou z rozvětvených rodin slovenských Rusínů obývajících prostor severovýchodní oblasti Slovenska. Proces dokládá, že poválečné řešení národnostní otázky na Slovensku neskončilo jen všeobecně známým vysídlením slovenských (karpatských) Němců a přesídlením Maďarů, ale pokračovalo i v případě slovenských menšin - Rusínů (a také Poláků) z východního Slovenska. I když v tomto případě to byly poněkud mírnější formy, kdy princip povinnosti vystěhování byl nahrazen dobrovolností, autoři knihy soudí, že šlo o jednoznač-

ný proces výměny obyvatelstva mezi Československem a Sovětským svazem. Na základě dvou bilaterálních dohod z let 1945 a 1946 byli Češi a Slováci ze SSSR (z bývalé Podkarpatské Rusi a zejména z ukrajinské Volyně - střediska volyňských Čechů) vyměněni za Rusíny ze severovýchodního Slovenska. Kniha se přednostně zaměřuje na opci (tento termín obecně znamená volbu státního občanství) a přesídlení Rusínů ze Slovenska do SSSR v letech 1945–1947. Podrobně mapuje přípravu, průběh a výsledky tohoto procesu. V širším kontextu rozvádí události spojené s odstoupením Podkarpatské Rusi ve prospěch SSSR v roce 1945 a téměř neznámým hnutím za připojení severovýchodních okresů Slovenska k sovětské Ukrajině, sleduje otázky národní identity Rusínů a kritickou poválečnou situaci regionu. Zamýšlí se i nad tím, jak agitace a propaganda sovětských agitátorů dokázala zlákat 12 000 Rusínů, aby přesídlili do neznámého Sovětského svazu. Analyzuje také dopady procesu na celou oblast severovýchodního Slovenska.

(ap)

Nová organizace Rusínů v Česku

Občanské sdružení Rusíni.cz - rusínská iniciativa v ČR je nová organizace Rusínů žijících v ČR. Ustavující schůze proběhla dne 19. 11. 2011 v kavárně Republika Žižkov v Praze. Snahou sdružení je aktivizovat Rusíny v Česku i další jednotlivce, kteří jsou myšlenkově nebo rodově svázáni s krajem, kde Rusíni žijí. Zúčastnění byli informováni o plánované činnosti a cílech nové organizace. Cílem sdružení je zejména rozvíjení obecně prospěšných činností Rusínů v ČR, informování veřejnosti o Rusínech, jejich historii, kultuře a přírodních krásách regionů, kde Rusíni žijí jako původní obyvatelstvo. Zájemem sdružení je ochrana a propagace kulturních hodnot a tradic Rusínů, spolupráce s osobnostmi, organizacemi a kluby s obdobnými cíli a programy na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. Na ustavující schůzi byly schváleny stanovy a zvolen výbor sdružení. Předsedou se stal Peter Derco, revizorem Petr Čulák. V prosinci plánuje sdružení připravit DVD projekci o mediálně známých osobnostech s rusínskými kořeny. Další akce je plánovaná na Silvestra podle juliánského kalendáře (13. 1. 2012). Na začátku dalšího roku proběhne taky další ročník Rusínského plesu v Praze. Další informace o aktivitách sdružení na stránkách www.rusini.cz nebo e-mailem na info@rusini.cz.

(red.)

Jak jsme putovali po Podkarpatské Rusi

(Dokončení z č. 3/2011)

Skupina nadšených turistů se letos ve druhé polovině srpna vydala na Podkarpatskou Rus; jedna z účastnic expedice na žádost redakce poslala svůj cestovní deníček a zásilku doprovodila svými fotografiemi i snímky dalších členů výpravy. Otiskujeme druhou část vyprávění.

Úterý

Ráno ještě Edit s Mírou zašli do hotelu pro vodu. Pak již šlapeme do kopců na poloninu Kamianka. Cesta vede jehličnatým lesem. Nacházíme krásné praváky, které by nám v Čechách všichni houbaři záviděli. Když vycházíme z lesa, objevuje se nám opět polonina Kamianka plná borůvků; místy je klec, v které to nádherně voní pryskyřicí. Na jedné naší přestávce Luďa vbíhá do lesa najít nějakého praváka do polívky. A nese! Máme výbornou svačinku. Dále nás cesta vede přes polom do prudkého krpálu.

Na vrcholu Ozernaja potkáváme skupinku mladých Ukrajinců. Jak se později dozvídáme u studánky, jsou to vysokoškolsí studenti se svým profesorem, který vyučuje právo.

Dále pokračujeme lesem velmi prudce dolů. Přicházíme na nádherné louky. Nacházíme studánku, kde se voda zachytává skoro po kapkách, takže naplnění našich lahví trvá dost dlouho. Nedaleko od studánky odhazujeme batohy a vyhledáváme pro dnešek konec putování. Toto místo má svoji atmosféru. Navečer, kdy stavíme stany, vaříme a jíme, sledujeme manžele, jak staví stoh, říká se mu tu oboroh. Nejdříve doprostřed hromady sena muž umístí dlouhou tyč. Jeho žena pak seno udusává a muž stále přihazuje, až je žena vysoko na velké hromadě. Následně paní vezme hrábě a velmi pečlivě uhlazuje stébla, aby po nich mohli stékat déšť na zem. Když je vše pečlivě urovnáno, sveze se jako na skluzavce dolů. Pak pán natloukl okolo kůly a umístil na ně klády jako ochranu před kravami. Celé to bylo velmi namáhavé. Málokdo si u nás ještě dovede představit takovou dřinu. Pak jsme se paní ptali, proč nemají seno u domu, řikala, že prý kvůli nedostatku místa. V zimě proto vezmou koně, sáně a jezdí do kopců ke stohu pro seno. Některé stohy mají posuvnou stříšku. Jak se seno ubírá, stříška se posouvá dolů.

My si večer opět děláme táborák, který aspoň trochu odhání mušky, jež tady šíleně kousaly. Protože je jasno, je nebe plné hvězd.

Středa

Ráno míříme k Siněvirskému jezeru. V roce 1989 zde byl založen Siněvirský národní park. Jezero je krásné, leží uprostřed jehličnatého lesa. Koupání v něm je zakázáno. Okolo je spousta restaurací a stánků. Jezdí sem totiž hodně místních lidí na výlet. My scházíme lesní cestou k říčce, kde je opět místo s množstvím restaurací, které působí velmi pompézně. U jedné z nich ovšem neodoláme a objednáváme si moc dobrý koláč, který je politý smetanou. Dále pokračujeme podél potoka a hledáme vhodné místo na koupání. Objevili jsme velmi příhodný splav a po několika dnech si užíváme velmi příjemné koupání.

Stavíme stany na polonině Boržava

Seník s posuvnou stříškou – oboroh

Také pereme a jen tak si lenošíme u vody. Pak pokračujeme do vesnice Siněvirská Polana. Tak jako v předešlých vsích, i zde si krávy chodí volně, jak se jim zamane. V místním obchůdku si dokupujeme zásoby jídla. Vesnicí jdeme dlouho, však se taky do délky hodně táhne. Stoupáme pak do kopců mezi domky, chlívků a ohrady. Na mapě máme zakreslený hotel Peremiz, ale nikde jsme ho neviděli. Pak jsme potkali pasáka ovcí a ten nám řekl, že ho ještě nezačali stavět...

Pozdě odpoledne scházíme do další, tentokrát velmi malé vesničky, na jejímž okraji zastavujeme v malinké hospůdce. Dáváme pivo, kvas není. Ale majitel nám nabízí vajíčka na slanině. Protože máme během dne velký výdej energie, jsme stále při chuti a s radostí souhlasíme. A nelitujeme. Slanina byla úžasně křupavá, k tomu čerstvý chleba, prostě paráda. Protože to začíná kolem nás bouřit, spěcháme k našemu vyhládnutému místu stavět stany. Bouřka nás našťastí minula. Vaříme večer i připravujeme opět táborák. U ohně nás Aleš znovu příjemně překvapil. V krámku v Polaně koupil velkou

klobásu, nakrájel ji a opekl ji pro všechny na ohni.

Čtvrtek

Ráno, v době stanoveného odchodu, jsou připraveni pouze Luďa s Honzou. Sedí klidně (tedy aspoň to tak vypadá, možná že si v duchu říkají nepublikovatelná slova) na sbalených batozích, zatímco my ostatní teprve zběsile pobíháme a shromažďujeme věci na hromadu, kterou cpeme do batohů.

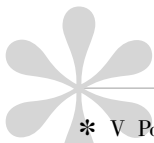
Míříme podél řeky k muzeu varaštví. Bohužel jsou v tom místě pouze zbytky stěn, neboť v roce 1998 ho při povodních vzala voda. Ale v blízkosti je pramen, takže si můžeme aspoň doplnit vodu a uvařit polévku. A opět Aleš vytahuje něco zajímavého ze svého batohu. Tentokrát je to velká krabice s uzenými, velmi chutnými rybkami. S břichy jako žok pak stoupáme zpevněnou cestičkou na poloninu Piškoňa. Jak píše pan Brandos, je to jedna z nejmenších polonin v Zakarpatí. Cesta lesem je zpeřena namalovanými obrázky zvířat a stromů, které se tu v okolí vyskytují.

Pokračování na straně 8

Foto Luděk Bartoň

Foto Luděk Bartoň

* V Polsku se k rusínské národnosti, tedy k Lemkům, hlásí šest tisíc lidí. Jde pouze o torzo původního rusínského obyvatelstva našich severních sousedů – v roce 1932 se k tomuto etniku přihlásilo více než sto tisíc obyvatel! Lemky v Polsku zdecimovalo především násilné poválečné vystěhovávání v tzv. akci Visla.

* Výsledky celostátního sčítání lidu na Slovensku budou známy nejspíš až počátkem příštího roku (2012). Důvodem zdržení je mimo jiné i jeho zpochybňování ze strany některých politicky motivovaných skupin a orgánů státní a veřejné zprávy. Řekla to předsedkyně slovenského Statistického úřadu Ľudmila Benkovičová.

* V domě kultury ve Snině proběhlo tradiční, už čtyřřadvacáté setkání rodáků ze sedmi vysídlených oblastí vodní nádrže Starina. Nechyběly nostalgické vzpomínky ani hodnotný kulturní program a skvělá zábava.

* ČEMERICA – to je projekt Sdružení inteligence Rusínů Slovenska. Za cíl si klade vzdělávání příslušníků rusínské národnostní menšiny v oblasti lidských práv a na podporu interkulturního dialogu s majoritním obyvatelstvem. Podrobnosti na internetovém serveru rusyn.sk.

* Internetový portál rusyn.sk přetiskuje i stať Magdalény Lavrinčové z našeho časopisu věnovanou Rusínům, kteří v letech 1939 – 1940 utekli z Maďary okupovaného území do Haliče. Po obsazení tohoto území Sovětským svazem byli ovšem většinou uvězněni a čekaly je nelidské podmínky v gulazích. Mnozí z nich pak vstoupili do 1. čs. polního praporu, základu 1. čs. armádního sboru v SSSR.

* Rusyn.sk dále informuje o tom, že Prešovský kraj je sice turisticky atraktivní, chybějí zde ale odpovídající služby. Chaos způsobuje mimo jiné i fakt, že mnohé subjekty tu nabízejí domácí dovolenou jen po omezenou dobu. Vyřešit problém a zavést stabilnější prostředí by měla novela zákona o cestovním ruchu, která začala platit 1. prosince.

* Začátkem prosince bylo posvěceno deset zmenšených dřevěných chrámů, které byly postaveny u Baziliky minor ve skanzenu v Ľutíně (okres Sabinov). Po tomto aktu pokračuje zvelebování a rozšiřování skanzenu, které je oblíbeným poutním místem Prešovské řeckokatolické archieparchie.

* Na portálu rusyn.sk se můžeme dočíst o skandálu kolem rusínských učebnic na Slovensku. Ján Hríb poukázal na to, že nově vydaná učebnice Literární výchova pro 7. ročník základních škol s vyučovacím jazykem rusínským je pouze přepsaná, kosmeticky upravená jeho učebnice z roku 2003. Tu tehdy vydala Rusínská obroda na Slovensku. „Přepsali moji knihu ze staré jazykové normy do nové, mě se nikdo na nic neptal. Tá úprava jistě netrvala déle než 30 minut,“ řekl k tomu Hríb. Do skandálu je navíc zapleteno jméno rusínského básníka a prozaika Štefana Suchého. Ten je uveden jako autor zmíněné nové

Kresba Fefor Vico

učebnice, nic však o tom podle svých slov neví.

* Jméno Štefana Suchého zaznělo v slovenských aktualitách ovšem i v příjemnějších souvislostech. Na Slovensku vyšla výjimečná antologie, která představuje více než sedmdesát verzí méně známé básně ruského symbolistického básníka Alexandra Bloka. Štefan Suchý je autorem rusínského překladu a podle serveru rusyn.sk jde o překlad excelentní.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska připravilo v cyklu Setkání u Dunaje tři další besedy, během kterých se mluví o aktuálním statusu Rusínů (úrovni školství, podpoře kultury, církevních otázkách, míře autonomie při rozhodování o vlastních záležitostech, rozsahu menšinových práv atd.) v jednotlivých státech Evropy. První z nich proběhla 8. prosince a jejím hostem byl Mihail Krejsa ze Srbska. Další besedy se uskuteční v nejbližší době.

* 14. prosince 2011 vystoupil v historické budově Slovenského národního divadla Poddukelský umělecký lidový soubor (PUĽS) s programem nazvaným Kolíska a kríž. Akci pořádalo Sdružení inteligence Rusínů Slovenska.

* V říjnu 2011 byla v prešovském Muzeu rusínské kultury otevřena významná umělecká událost – První ruský plenér karpatorusínského malířství. Šlo o výstavu děl vzniklých v průběhu zářijového plenéru u jezera Morské oko. Plenéru

i výstavy se účastnili rusínští výtvarníci z různých zemí.

* Internetový server rusyn.sk přináší stručný nástin dějin Rusínů z pera prof. Ivana Popa. Materiál se věnuje „rusínskému“ území od nejstarších dob (1.000.000 – 2.000 let před naším letopočtem) do dneška. Stručně a přehledně.

* 14. ledna 2012 se v bratislavském hotelu Holiday Inn uskuteční už desátý, jubilejní novoroční ples Rusínů. Bude mít opět bohatý program. Během večera vystoupí řada vynikajících rusínských a v rusínštině působících umělců. Akci pořádá Sdružení inteligence Rusínů Slovenska.

* Na stejném serveru se dočteme i o debutové próze Maroše Krajňaka Carpathia. „Autor v ní putuje specifickým průnikovým prostorem, který leží na území Slovenska, Polska a Ukrajiny a uvažuje nad jeho osudem a osudem jeho lidí. V asociativním textu je průběžně fragmentárně naznačena část nedávné historie, která byla hlavním spouštěčem rozpadu ještě v první polovině 20. století kompaktního etnického celku Rusínů,“ čteme v pochvalné recenzi na serveru rusyn.sk.

* Oběti komunismu si připomněli na půdě Řeckokatolické teologické fakulty Prešovské univerzity v rámci výročí události 17. listopadu před 22 lety. Na akademické půdě se setkali vědeckí pracovníci i bývalí političtí vězňové na kolokviu s názvem Cena svobody. Shromáždění zahájila vzpomínková slavnost a sv. liturgie v Katedrál-ním chrámu sv. Jana Křtitele v Prešově. V homilii mj. zaznělo, že také Ježíš byl odsouzen na základě politiky, proto i političtí vězňové patří do kostelů a chrámů. Všem biskupům, kněžím, řeholníkům, řeholním sestrám i řeckokatolickým věřícím, kteří byli v letech 1950 až 1989 pronásledováni, byla odhalena a posvěcena pamětní deska Kromě arcibiskupství je pod ní uvedena také Konfederace politických vězňů.

(top)

Navždy zostane hrdinom

Olexa Borkaňuk bola významná osobnosť protifašistického hnutia na Podkarpatskej Rusi, posmrtno ho po 2. svetovej vojne vyznamenali vysokým vyznamenaním – stal sa Hrdinom Sovietskeho zväzu. Podľa tvrdení niektorých historikov sa narodil 11. januára 1901, podľa iných 16. januára 1901 v Jasíni v Rachovskom okrese (rajóne) v rodine roľníka. Absolvoval 4-ročný kurz v meštianskej (neúplnej strednej) škole, obchodnú školu v Mukacheve a neskôr začal študovať na obchodnej akadémii v Užhorode. To sú nespochybniteľné fakty jeho života.

Ale niektoré údaje z jeho životopisu, ktoré prezentovala sovietska a v súčasnosti používa i ruská a ukrajinská historiografia, sú podľa môjho názoru sporné. Na jeseň roku 1926 bol ako člen KSČ vyslaný do Sovietskeho zväzu a údajne vyštudoval žurnalistiku v Komunistickej akadémii Artema v Charkove. Zo súčasných poznatkov histórie vieme, že už v tom období sa v nehostinných, najmä v severných končinách ZSSR začali vytvárať pracovné osady OGPU (Spojenej štátnej politickej správy), neskôr tábory, nazývané gulagy, kam sa dostávali väzni, tzv. deklasované živly a kulaci, ako aj utečenci z okolitých krajín, vrátane Podkarpatskej Rusi, ktorí si predstavovali život v Sovietskom zväze príliš zidealizované, tak ako ho prezentovala vtedajšia sovietska propaganda.

Márne vysvetľovali svoje ťlachetné pohnútky, prečo ilegálne prekročili sovietske hranice. Tzv. vyšetrovatelia sa riadili vopred stanovenou a v praxi kruto uplatňovanou teóriou o stupňovaní triedneho boja a o nutnosti vyhľadávania triednych nepriateľov a protištátnych živlov. Ak sa utečenci dobrovoľne nepriznali ku protištátnej činnosti, vyšetrovatelia používali rôzne surové metódy a keď ani to nepomohlo, tvrdé obvinenia si sami vykonštruovali. Súdy ich za ilegálny prechod hraníc podľa § 58 trestného zákona odsúdili na tresty väznenia v dĺžke 2 až 4 roky a za špionáž, aj za vymyslenú, podľa § 80 trestného zákona až do výšky 15 rokov.

Olexovi Borkaňukovi dovolili v roku 1929 sa vrátiť na Podkarpatskú Rus a stal sa prvým profesionálnym novinárom v tomto regióne – šéfredaktorom novín Pracujúca mládež, neskôr Karpatská pravda. V roku 1934 poverili ho funkciou prvého tajomníka krajského výboru KSC na Podkarpatskej Rusi. V československých par-

Dobová fotografie Olexu Borkaňuka

lamentných voľbách roku 1935 komunistickej strane dosiahla v tomto regióne dobré výsledky (za túto stranu hlasovalo takmer 40 percent voličov) a Olexa Borkaňuk sa stal poslancom Národného zhromaždenia Československa. Bol aktívnym organizátorom aj „pochodov hladných“ proti zhoršovaniu sociálnoekonomickej situácie obyvateľov v regióne. V lete 1935 sa zúčastnil rokovania VII. kongresu Kominterny, ktorý apeloval na vytvorenie jednotného antifašistického frontu.

V marci 1939, tesne pred okupáciou Podkarpatskej Rusi horthyovským Maďarskom, znovu ilegálne vycestoval do Sovietskeho zväzu, neskôr v prvých dňoch Veľkej vlasteneckej vojny vstúpil do Červenej armády. Najprv ho odvelili na front, potom ho zaradili do skupiny politických veliteľov, ale krátko povolali do Moskvy a rozhodli, že bude vysadený na územie okupované horthyovcami.

Koncom septembra 1941 viedol prvú prieskumnú skupinu, ktorá pristála v karpatských horách. Jej prvou úlohou bolo nadviazať spojenie s ilegálnou protifašistickou organizáciou vo Veľkom Byčkove, ktorú viedol Nikolaj Lokota. Ale vysadenie skupiny nebolo úspešné. Maďarské úrady hneď vyslali žandárov a vojakov, ktorí vynaložili veľké úsilie, aby členov skupiny zatkli. Na dolapenie Borkaňuka okupačné orgány vypísali vysokú finančnú odmenu 100 pengö.

Traja parašutisti zahynuli v prestrelke s horthyovcami, dvoch ďalších uväznili gestapáci a umučili ich. Len Borkaňukovi sa podarilo do-

stať do rodnej osady Jasíňa a s pomocou miestnych obyvateľov získal potrebné údaje o dislokácii maďarských vojsk, o ich transportoch na železničnej trase Rachov-Jasíňa-Stanislav, ako aj o systéme ochrany týchto transportov.

Ale 12. februára 1942 Olexu Borkaňuka dola-pili. Neskôr ho prevádzali z jednej väznice do ďalšej. Bol v mukačevskej, činadijevskej i perečín-skej väznici a všade ho surovo mučili. Zároveň ho konfrontovali s ďalšími zatknutými, ale všetky útrapy statočne vydržal a nikoho neprezradil. Nakoniec ho previezli do Budapešti, do väznice Margit-körút, kde Olexu Borkaňuka odsúdili na trest smrti a 3. októbra 1942 popravili.

Niekoľko hodín pred svojou smrťou napísal: „Zomieram ako 41-ročný. Z toho 20 rokov som venoval boju za lepšiu budúcnosť nášho ubiedeného národa a nikdy som nemyslel na svoj osobný prospech. A taký odchádzam na smrť. Verím, že náš boj bol spravodlivý a víťazstvo bude na našej strane.“ Koľko nadľudského sily a statočnosti musel v sebe nájsť, aby sa dokázal povzniesť nad bolesťou, hoci si uvedomoval, že čoskoro horthyovskí okupanti predčasne ukončia jeho život.

Pôsobenie O. Borkaňuka treba vnímať v kontexte vtedajšej zložitej situácie medzivojnového a vojnového obdobia. Úctu si zaslúži, hoci bol členom KSČ; bol to čestný komunista, ktorý idealisticky vnímal činnosť strany a zaiste málo vedel o stalinských represáliách. K jeho cti patrí, že sa nechal zastať tých Podkarpátov, ktorých orgány NKVD a služba bezpečnosti Kominterny podozrievali z príslušnosti k Organizácii ukrajinských nacionalistov (OUN). Najnovšia ukrajinská historiografia uvádza, že odmietol falošné obvinenia sovietskych orgánov bezpečnosti na Olexandra Badana-Javorenka, ako aj na I. Mondoka, ktorého obvinili, že údajne patril k OUN, podobne Josipa Bojčuka a ďalších.

V archívoch sa dodnes zachovalo veľa materiálov z previerok, ale aj správ a udaní na Olexu Borkaňuka. Napriek tomu zostal úprimným a čestným človekom, neznížil sa, aby podobne ako iní donášal na druhých. Ale určite ho to prinútilo zamyslieť sa nad týmito pochybnými praktikami a uvedomoval si, že aj jemu v dôsledku zlomyseľných a nepravdivých udaní hrozí nebezpečenstvo.

Olexa Borkaňuk bol významným protifašistickým bojovníkom a právom mu patrí, aby navždy zostal hrdinom bývalej Podkarpatskej Rusi.

Mgr. MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

Stíhač z Podkarpatské Rusi

V den státného sviátku 28. října 2011 byl vyznamenanán Řádem Bílého lva Rusín **Václav Djačuk** „za zvlášť vynikající zásluhy o obranu a bezpečnost státu.“ Narodil se v roce 1920 na Podkarpatské Rusi. Po obsazení rodné země Maďary roku 1939 přešel hranici do Sovětského svazu, tam však byl zatčen – jako téměř všichni, kdo v naději, že budou bojovat proti nacistům, odešli právě tam – a poslán do gulagu. Na Dálném východě na Kolymě strávil přes dva a půl

roku. Po propuštění se dostal k formující se čs. vojenské jednotce v Buzuluk. Přihlásil se do

letectva a po leteckém výcviku létal jako stíhač 1. leteckého pluku; podílel i na osvobození Československa. Po válce působil ve Vojenském leteckém zkušebním ústavu v Praze-Letňanech, po únoru 1948 však byl bez udání důvodu propuštěn z armády a pracoval jako stavební dělník, později jako horník či úředník na stavbách.

„S ničím takovým jsem už nepočítal, nejsem ani schopen poděkovat...“, řekl dojatý pan Djačuk v souvislosti s udělením řádu. Byl letos nejstarším vyznamenaným na Pražském hradě.

(ap)

Foto Luděk Barton

Louky u Siněvské Polany

Foto Luděk Barton

Cestou z hor

Jak jsme putovali po Podkarpatské Rusi

Dokončení ze strany 5

Děláme si odbočku k malému jezeru Ozirce, které je obklopeno jehličnatým lesem. Okolo je vybudován dřevěný chodníček podobný některým místům například na Šumavě. Je tam dokonce dřevěný domeček, kde by se dalo při nepříznivém počasí přespat. My se vracíme zpátky na původní cestu a dále stoupáme. A jelikož se začíná blížít bouřka, hledáme si v lese vhodné místo na spaní a rychle stavíme stany. Bouřka přišla, ale nebyla velká. Vaříme večeři a po ní někteří z nás vyrážejí vzhůru na poloninu s cílem najít pramen. Stoupání jde bez batohů velmi snadno. Na polonině máme úžasné výhledy. Na jedné straně jsou obrovské lesy, z kterých se po dešti páří, na opačné straně jsou hřebeny, dále pak hluboká údolí s městečky a vesnicemi. Úchvatné! Cestou zpět k naší obrovské radosti Honza nachází pramen. No a večer máme tentokrát při svíčkách.

Pátek

Rychle balíme stany a pokračujeme nahoru na poloninu Piškoňa. Stejně jako včera navečer

máme nahoře krásné výhledy. Piškoňa je velmi malebná polonina s několika kopečky. Jdeme přes vrchol Nėgrovec (1 709m), kde děláme společné foto. A pak již klesáme a klesáme a je čím dál větší horko. Odpoledne přicházíme do Koločavy. A opět si to po silnici vykračují krásy. Sledujeme, jak jdou k jednotlivým vrátkům a čekají, až je domácí pustí domů. Jsou neskutečně samostatné. My se hned v první hospůdce osvěžujeme pivem a kvasem. Na spaní máme dvě varianty. Buď jít zpátky hodně daleko a vysoko, nebo někde zůstat na přespání. Kvůli bezpečnosti volíme druhou variantu. Jdeme se popat do Četnické stanice (to je hospoda mezi Čechy velmi známá, ale řekla bych, že i hodně zprofanovaná a příliš podbízivá a zvyklá na to, že tam turisté mřít), zda mají volno. Budou mít, ale až večer v půl desáté. Do té doby je tam český autobus s turisty. Venku nás odchytává babička odnaproti, že zavolá synovi, který nás ubytuje za mňt. Souhlasíme. Syn Pavel přijíždí, nakládá naše batohy a my se přemisťujeme k němu do domu. A tak jsme se dostali do koločavské domácnosti. K obytnému domku patří chlívek, kde chovají prasata a krávu. Pak mají samozřejmě slepice a velkou zahradu. A protože je v tomto regionu málo práce, odjíždí náš hostitel vždy na půl roku za prací

do Ruska. Pak přijede na 14 dní domů, kde se snaží co možná nejvíce pomoci rodině s pracemi na domě a podobně. Teprve tady, v rodině se dvěma dospívajícími dětmi (a tedy starostmi podobnými těm mým), jsem si uvědomila, jak to tito lidé mají těžké. Táta zabezpečuje ženě a dětem peníze, ale s rodinou se vidí dvakrát za rok po 14 dnech. Jeho žena je kromě těch několika dní, kdy má muže doma, na všechno sama. To opravdu není jednoduchý život.

Večer nás vzal Pavel na raky. Byl to pro nás velký zážitek. Jednak jít v noci po Koločavě není vůbec jednoduché (nesvítí veřejné osvětlení) no a navíc – raky nikdo z nás ještě nechtal. A tak jsme strávili v noci nejméně dvě hodiny chozením podél několika struh, přežili jsme pár ohrad, občas zapadli do bahna. Úlovek byl malý, ale zážitek velký. Raky pak Pavel druhý den ráno pustil zpátky – byli moc malí.

Sobota

Máme celý den na prohlídku Koločavy a jejího okolí. A tak kupujeme pohledy a pšeme svým blízkým. Jdeme se podívat do staré školy. Tam potkáváme Čechy, kteří nám radí, abychom se šli podívat do skanzenu. Jdeme a nelitujeme. Jsou tam chaloupky s malinkými okýnký, v kterých žili různí řemeslníci. Je to moc pěkně udělané. A neuvěřitelné, jak se dřív žilo velmi skromně. Pak se zastavujeme ve velmi příjemné hospůdce. Dáváme si kukuřičnou kaši s brynzou a kukuřičnou kaši s houbami. Oboje je moc dobré. Majitel hospůdky je velmi společenský. Vyndává harmoniku a zpívá nejdřív sám, pak volá i syna, který k tomu hraje na housle a také zpívá. A vypravuje nám o svých plánech do budoucna – chce rozšířit hospůdku. Moc se nám tam líbilo.

Pak jsme se zašli podívat k minerálním pramenům, které jsou za Koločavou. Ale moc jsme si nepochutnali, byla z nich hodně cítit síra. Určitě ale budou velmi dobré na pleť. Cestou jsme opět překonávali jeden visutý most. No a večer jsme šli s naším panem domácím do hospody.

Neděle

Brzy ráno – už v pět hodin jsme velmi svižně kráčeli Koločavou na stanoviště autobusu. Autobus tam byl, my jsme se do něj vešli a ujížděli do Mukačeva. Zde jsme měli čas až do šesti hodin večer. Naštěstí na nádraží fungovala úschovna zavazadel, tak jsme si chodili městem jen nalahko. Mukačevo nás překvapilo pěkným centrem s pěší zónou. Byla neděle, takže v kostelích bylo plno lidí. V obchodě jsme si koupili něco k jídlu a vydali jsme se za město na hrad. Cestou zpátky jsme se zastavili v samoobsluze, abychom koupili dárky domů – čokoládové bonbóny (jak jinak).

No a konečně nastal čas odjezdu.

Jak se nám tam líbilo?

Moc! Především nám naprosto dokonale vyšlo počasí. Takže jsme se mohli kochat výhledy a nikde jsme nebloudili. Většina lidí, s kterými jsme se setkali, byla velmi milá. Hlavně ženy – ty byly příjemné a komunikativní. Ceny jsou zde pro nás velmi příznivé, takže jsme si mohli dopřávat dobrůtek jak jsme chtěli. No prostě to byl hodně povedený výlet.

YVONA TYROLOVÁ

1

Jak se žilo v Majdanu

- 1 – Četníci v civilu sekají trávu na zahradě četnické stanice. Uprostřed velitel četnické stanice, vrchní strážmistr Vojtěch Ouško s manželkou, vpředu jeho syn, tehdy pětiletý Zdeněk
- 2 – Různá společnost při koupání v řece protékající Majdanem.
- 3 – Rodina vrchního četnického strážmistra Vojtěcha Ouška při zimních radovánkách. Uprostřed pan vrchní se Zdeňkem, na saních jeho manželka s dcerou Miladou.
- 4 – Na dvoře četnické stanice dva četníci, mezi nimi učitelka, vpředu opět pětiletý Zdeněk, syn pana vrchního
- 5 – Majdanská „elita“ před kuželníkem. Jsou tam učitelé, pošmistr, cesmistr, notáři, četníci v civilu i v uniformě...

Stránku připravili Radan Lášek a ing. Zdeněk Ouško, fotografie z rodinného archivu ing. Z. Ouška.

2

3

4

5

O jedné zapomenuté, avšak i dnes aktuální diskusi historiků

V r. 1936 vyšla v Užhorodě první část rozsáhlé monografické práce ukrajinského historika-emigranta, profesora Ukrajinské svobodné univerzity v Praze (UVU) Olexandra Mycjuka *Narysy z sociálně-hospodářskoji istorii b. Uhorskoi nyni Podkarpatskoi Rusi. Do druhoji četverti XVI st.* Díl I. Autor slíbil vydání dalších třech dílů, celkové měly být zpracované hospodářské dějiny Podkarpatské Rusi od středověku do konce 30. let 20. st. Druhý díl skutečně vyšel už v roce 1938, rukopisy dalších dílů se ztratily v chaotických událostech druhé světové války. Záměr autora zdál se být chvályhodný, avšak ohlasy na něj pochvalně nezněly. Ukrajínští historici-marxisté svorně odsoudili autora za jeho jakoby „netřídní“ přístup, ignorování pokrokového významu třídního boje poddaných v době feudalismu, „národního útlatku“ atd. Pochybuji o tom, že někdo z nich vůbec četl práci „buržoazního“ historika a k tomu emigranta. V době stalinových čistek a moskevských monstrprocesů to bylo životu nebezpečné. Nejspíš tehdejší kyjevští historici podepsali text připravený v propagandistickém oddělení ÚV KSU. Nic jiného se od nich očekávat ani nedalo.

Věcná kritika na adresu Mycjuka však zazněla ze strany českých a ruských liberálních historiků. Připomněli mu varování nejvýznamnějšího znalce dějin Podkarpatské, resp. Uherské Rusi – petrohradsko-pražského historika A. Petrova. Při kritice jiné práce z hospodářské historie regionu Petrov zdůrazňoval, že k celkovému zpracování sociálních a hospodářských dějin tohoto území bude se moci přikročit teprve tehdy, až budou monograficky zpracována jednotlivá období a provedeny předběžné studie a práce nutné pro podobnou širokou syntézu.

Tento úkol splněn nebyl, bohužel musím konstatovat, že není splněn dodnes. Odborně koncipovanou recenzi na knihu O. Mycjuka publikoval na stránkách *Podkarpatoruské revue* významný odborník na hospodářské dějiny Podkarpatské Rusi – český historik F. Gabriel, v té době inspektor školského referátu v Užhorodě. Už v úvodu recenze zazněla tvrdá slova: „Je to tedy podnik na neodborníka jistě odvážný (O. Mycjuk do svého příjezdu do ČR v r. 1922 se dějinami Podkarpatské Rusi nezabýval, ani tento kraj neznal, přesto od r. 1932 v UVU vedl seminář ze sociální ekonomie regionu – I. P.), ale bohužel hned při vydání prvního svazku je nutno říci, že jeho dílo před seriózní kritikou historikovou nemůže obstát... Je to kompilace z několika pramenů, přičemž zprávy z literatury maďarské jsou přebíraný často z druhé ruky, takže dochází k omylům a nesprávnostem, vzniklým z neporozumění.“ F. Gabriel poukazoval na uspěchanost závěrů O. Mycjuka: „Autor má své vlastní apriorní konstrukce teoretické, o jichž doložení se leckde ani nestará a nejčastěji za důkaz správnosti svého tvrzení uvádí dnešní stav – chyba tak typická pro nehistorika, který se nedovejde smířit s konstatováním, že v minulosti byly poměry zcela jiné než dnes.“ F. Gabriel zdůrazňoval neordinárnost hospodářské a sociální situace na Podkarpatsku v minulosti. Proto podle jeho

názoru „nestačí také rozšířit obecně platné zásady sociálně-hospodářského vývoje odněkud z Alföldu neb z Ruska či Ukrajiny prostě na podkarpatský kraj... Tato země měla své určité a jenom zde se objevující zvláštnosti, které je třeba postihnouti, mají-li býti napsány dějiny Podkarpatské Rusi a nikoliv obecný přehled, platný pro kteroukoliv zemi.“ Hlavní mezeru v práci O. Mycjuka viděl Gabriel v tom, že v ní chybějí archivní dokumenty. „Skutečná historie musí se opíratí jedině o autentické doklady a ty jsou uchovány v archivním materiálu. Toho neměl autor v ruce vůbec a je nasnadě domněnka,

pro sociálně-hospodářskou nauku a problém Podkarpatské Rusi.“ Podceňování A. Petrova F. Gabriel rázně a právem odmítl, a velmi trefně přitom zdůraznil: „byl-li podle prof. Mycjuka A. Petrov slavistou, proč tedy vydával 8 svazků díla „Materialy dlja istorii Ugorskoj Rusi“ a nikoliv „dlja filologii?“ Povrchovost ve výkladu se O. Mycjuk snažil ospravedlnit tím, že on podal pouze „náčrtky z dějin“, nikoliv ucelené dějiny, což je v historické vědě známý trik. Absenci archivního materiálu při svém bádání se Mycjuk snažil nahradit v anketách se svými žáky o hospodářském stavu několika vesnic na

že se ani nesnažil, aby se s ním seznámil. Je to velká škoda, poněvadž i při nejběžnějším seznámení s ním by musil zjistiti, že minulost byla ve skutečnosti častokrát jiná, než jak na mnohých stránkách svého spisu vylíčil.“ Na závěr vyslovil Gabriel politování, že „znova přibýlo jedno dílo do řady těch, která ve vědeckém poznání Podkarpatské Rusi jsou „ad narrandum, non ad probandum“ (spíš vyprávění, nežli analýza – I. P.) a že bude třeba velké práce skutečných historiků, aby závěry jeho byly uvedeny na pravou míru.“

Reakce O. Mycjuka na recenzi F. Gabriela byla neadekvátní, podrážděná a povýšenecká, v odpovědi na Mycjukovu repliku charakterizovaná posléze F. Gabrielem jako moralizující kázání profesora žáčkovi. Mycjuk označil recenzi F. Gabriela jako „od počátku až do konce neopodstatněnou, mající pouze účely postranní, nikoliv vědecké. Jeden z nich je jasný, a sice účel, překážeti dalším mým (O. Mycjuka – I. P.) sociálně-hospodářským studiím minulého a současného života Podkarpatské Rusi.“ Toto obvinění F. Gabriel nazval dětinským a s údivem ho odmítl, zdůrazniv, že „prof. Mycjuk není mu osobně vůbec znám a recensent nemá naprosto žádného zájmu na tom, aby mu snad překážel v jeho studiích.“ Hned na začátku své „repliky“ O. Mycjuk odmítl odkaz na autoritu A. Petrova a povýšenecký ho označil jako „toho učence, který jsa slavistou, nemůže býti považován za autoritu

Podkarpatské Rusi, hledaje při tom všemožné „přežitky“ pro rekonstrukci hospodářského stavu minulé doby. Tuto metodu Gabriel považoval za nedostatečnou a dokonce i mylnou. Mycjuk obvinil recenzenta z nepochopení rozdílu mezi pojmy „přežitek“ a „dnešní stav“; byl přesvědčen, že touto metodou, kterou pojmenoval jako srovnávací, „lze rekonstruovati obrysy středověkých sociálně-hospodářských institutů, o kterých v materiálech archivních lze naléztí leda jen náznaky.“ To už i F. Gabriel odhodil diplomatický tón, a sarkastický poznamenal, „že se naučil na obecné škole natolik rozeznávati slova, aby věděl, kdy kterého z nich použítí, ale zda se mu, že autoru není asi známo, že každý historik musí tzv. přežitky pečlivě přezkontrolovati, kriticky hodnotiti a zkoumati.

IVAN POP

(Dokončení v příštím čísle)

Sen o Podkarpatské Rusi

Dokončení z č. 4/2010, 1/2011, 2/2011 a 3/2011: závěrečná část kapitoly z knihy Pavla Kosatíka České snění – Sen o Podkarpatské Rusi

Paradoxně se v této věci s Olbrachtem nejlépe shodli ti, kdo s ním jeho odsudek českých úředních praktik jinak nesdíleli a vstoupili s ním kvůli tomu do polemiky. Po vydání Olbrachtovy knihy o Nikolovi Šuhajovi se vzedmula vlna takzvaných „antišuhajů“ – knih, jejichž autoři se snažili dokázat, že Nikola nebyl muž-mýtus, ztělesnění nespoutané svobody, ale obyčejný vrah a zloděj, u něhož glorifikace není na místě. O tuto věc bylo možné vést dejme tomu spor; autoři, kteří se zastávali českých četníků a celníků proti loupežníkům, však odhalili, jak velká mentální propast mezi nimi a Nikolou Šuhajem byla.

„Na jedné straně byli všichni ti, kteří nosili hubertus, zelený klobouk a pušku, jezdili kočárem nebo autem, měli ženy kněžny – na druhé straně byly jen ‘duše’ jako před staletími, když všechno kolem bylo knížecí, lidí, země,“1 psali B. Mladý a R. Gordon, autoři jednoho z nejzajímavějších „antišuhajů“, románu Sami – Na východě republiky klid. Jak vůbec Češi mohli doufat, že by ovládli tento kus země, vzpurnější než ta nejdivočejší divočina? „Bylo jako na kraji nově objeveného ostrova: na úzkém pruhu pobřeží podobal se život životu jinde. Mechanismus vyplenil džungli, spálil prales a založil dobrou, klidnou a spořádanou plantáž. Uvnitř však stále ještě ryla divoká prasata, žili náčelníci. Tu se ještě řezaly hlavy a udily v ohni.“

„Divošská“ skutečnost připomněla českým učitelům a strážmistrům existenci světa, o kterém si v klidných a bohobojných českých zemích dávno zvykli tvrdit, že neexistuje. Čím víc je tato podivná země vtahovala do sebe a vábila ke svému srdci, tím víc probouzela k životu i divocha v nich, na jehož existenci dávno zapomněli a jež se jim v prvé chvíli zdála absurdní.

„Pije, toulá se, žije v nezřízených vášních, má nešťastné a vyčerpávající poměry s domorodkami, nakonec opouští stanici a kontrola jej musí hledat v chýších, kde žije ztracen, odcivilizován,“2 tak líčili Malý s Gordonem profil českého kolonizátora, který se, opuštěn svou civilizací a nadřizenými, ocitl v cizí zemi s rozumem v koncích. „Všude jinde můžete zdůvěrnit s lidem, také spíše k němu přilnete – jen ne na Podkarpatské Rusi. To je divočina. S nikým si tam ničeho nezačínáte, ani s úřednictvem, ani s kněžími, s těmi zejména ne, protože jim lid naprosto věří – rovněž si nevěšíme života lidí, to jest Rusínů. Je věcí jiných, aby Podkarpatská Rus vypadala, jak má vypadat. Doporučuje se, abyste se neženili pokud možno s Rusínkami. Kazí to službu, která je tak těžká. Zachovávejte v každém případě do všech důsledků předpisy a my na vás nezapomeneme.“3

Jejich vlastní nitro jim přestalo dávat odpovědi na otázky, které kladl místní život. Jako záchrana zbyl jenom předpis. Pochopili, že se v této zvláštní zemi nestanou podmaniteli

– a vůbec ne spasiteli. Sotva bylo divu, že se za takové situace různým autorům při popisu podkarpatoruské skutečnosti vybavovaly ty samé metafory. Vojtěch Lev viděl v Podkarpátí „kus nejtemnější Afriky“4 a Malý s Gordonem užasle zapsali, jakou dvojici knih uviděli stát v poliče československého četnického strážmistra: Duhamelův Zeměpis světa a Gideovo Kongo.

Kdyby k nim byl osud politicky příznivější a dovolil jim ještě nějakou dobu na cestě ke svým kořenům pokračovat, kam až by dohlédli? V Conradově románě Srdce temnoty, kde se bílý muž v kolonii také setkává se svým arche-

1938. Bylo to ponuré vítězství – protože bylo zřejmé, že jde jen o prolog k příštímu dělení země, na které stáli ve frontě všichni sousedé. Vídeňskou arbitráží z listopadu 1938 si Maďarsko odkrojilo nejurodnější jižní část včetně největších měst Mukačeva a Užhorodu. Zbytek regionu, nyní už zdaleka ne životaschopného, Maďaři obsadili po 14. březnu 1939.

Zklamal se též Ivan Olbracht, asi největší český milovník tohoto kusu země, který se s ní ještě v roce 1937 stačil symbolicky rozloučit knihou práz Golet v údolí. Zklamali se i všichni ti, jejichž osudy v této knize zachytil; budoucnost, která je čekala v nejbližších letech,

Foto František Vojt

Zajímavý útvar Karpat s názvem Try žandare nad Jasiňou

typálním stínem, nezbude bílému diktátoru Kurtzovi po nahlédnutí do vlastní divošské tváře nic než čirá hrůza.

Politické okolnosti konce třicátých let Čechy na Podkarpatské Rusi každopádně odvedly od existenciálních otázek a vystavily je úderům životní prózy. Zklamali se nakonec vlastně všichni. Nejvíce asi ti, kdo věřili, že se toto území podaří kulturně začlenit do republiky. V třicátých letech tomu leccos nasvědčovalo. V městech na východě se hlásili ke slovu příslušníci mladé inteligence, vyrostlé po první světové válce; zakládali časopisy, vydávali knihy, hleděli směrem k Praze a chtěli se v budoucnu řídit podle Masaryka. „Budeme nosit myšlenky z Východu na Západ,“ slibovali sobě i jiným v lednu 1937, „a podle svých sil pomáhat také mladým lidem podkarpatoruským, aby snadněji mohli na druhou stranu. Aby se seznámili s lidmi na Západě a pomohli jim v přeskokování překážek.“5

Zklamali se i ti, kdo dlouhá léta snili o autonomii Podkarpatské Rusi, a kdo se jí paradoxně dočkali až za soumraku republiky, v říjnu

si nedokázali představit ani v nejčernějších snech.

Zklamali se však také ti, kdo doufali, že po vyhnání nacistů se pod Karpatami bude pokračovat v cestě, nastoupené ve dvacátých a třicátých letech. Jako výraz vděčnosti Sovětskému svazu, předjímací (jak se doufalo) budoucí plodnou spolupráci, byla Podkarpatská Rus z iniciativy prezidenta Beneše postoupena Stalinovi. Smlouvu se Sovětským svazem v listopadu 1945 ratifikoval pražský parlament, aniž kdo z Čechů něco podstatného namítal. Beneš v roce 1945 popřel, že kdy byla řeč o „definitivním“ spojení Podkarpatska s republikou. Pro mnohé demokraty na východě znamenala tato smlouva druhý a ještě horší Mnichov – a bylo opravdu zvláštní, že ji inspiroval člověk, na kterého ten první kdysi dolehl tak těžce. Naléhání někdejšího guvernéra Žatkoviče, aby republika svěřené území nepouštěla, Beneš nevyšlyšel.

PAVEL KOSATÍK

Foto archiv

Pohled na město ze severu - v popředí Plaj, vpravo vrchol Temnatiku

Volovec – podkarpatský Davos

Dokončení ze strany 3

V r. 1936 byla v blízkém okolí dána do provozu také moderní Rozsypalova chata s kapacitou 48 lůžek. Podle místní pamětnice A. Baganičové, která pracovala ve druhé polovině 30. let v nádražní restauraci „U Baborů“, Volovec v zimní sezóně připomínal rušná střediska v Tátrách nebo na Šumavě. Turisté měli k dispozici teplou kuchyni, širokou škálu nápojů včetně pilsenského piva, orientační turistické mapy přímo na nádraží, v případě potřeby i odvoz do ubytoven nebo na Rozsypalovu chatu. Díky vybudovanému zázemí a výborným terénním podmínkám pro lyžování se Volovec stal v širší turistické veřejnosti známým jako „Podkarpatský Davos“. Kromě poloniny Plaj byly oblíbenými cíli návštěvníků Volovce také Velký vrch (1598m) a protáhlý hřeben poloniny Bóržava. Při svých toulkách mohli cestovatelé

využívat chatu Klubu čs. turistů pod Plajem, jejímž správcem byl volovecký poštovník T. Břelek. Místní zajímavostí bychom mohli nazvat marmaróšské diamanty (dragomity) – malé, krásné svítící křišťálky, hodící se k různým výzdobám.

Volovecké přírodní scenérie, lidové typy v krojích a výjevy z každodenního života přímo vybízely k uměleckému ztvárnění. Několik obrazů z místního prostředí vzniklo v dílně malířů O. Pokorného, V. Příhody, J. Šimka, B. Rodové-Sašecí i dalších. Motivy z Volovecka můžeme také najít v díle spisovatele S. K. Neumanna „Československá cesta“, v povíčkách z Podkarpatské Rusi F. Tichého, vydaných v r. 1930, nebo v několika úsměvných příhodách z četnické pátrací služby v knihách současného autora K. Dlouhého. Volovecko dalo světu několik významných rodáků: V. Ščereckého, zakladatele moderního družstevního hnutí na Podkarpatské Rusi (pocházel z vesnice Lazy), I. Ljavince, bývalého biskupa řecko-katolického exarchátu v Praze nebo Š. Antonije, válečného veterána,

příslušníka Čs. armádního sboru v SSSR, který se narodil v nedaleké vesnici Kanora.

Volovec byl těsně před druhou světovou válkou necelé tři měsíce sídlem čs. učitelského ústavu, přestěhovaného z Mukačeva po Vídeňské arbitráži v listopadu 1938. Na konci prosince 1938 došlo k obnově vyučování v budově volovecké obecné školy. Podmínky zde byly skromnější než v Mukačevě, přesto studenti pokračovali ve studiu s nemenším zájmem a možná trochu i s recesí. Několik hudebně nadaných jedinců v čele se S. Valešem složilo „Voloveckou rapsodii“, která patrně vystihovala jejich pohodové duševní rozpoložení i v tehdejších neveselých dobách. Nakonec posuďte sami z krátké ukázky:

„Student propad’ z chemie, napomínán z pajdy je, když se domu nevrátil, táta div ho nezmlátil.

Kluku, já tě rozsekám, poslední groš na tě dám, pro tebe krávu prodám a pak vola za to mám? Ba-jo,ba-jo,ba-jo.“

Činnost učitelského ústavu ve Volovém byla ukončena 15. března 1939 v důsledku okupace Podkarpatska maďarskou armádou. Okolnosti evakuace popsal ve svých pamětech Z. Kotas, jeden z tehdejších studentů. Popisuje v nich mimo jiné pohnutou scénu, kdy se na voloveckém nádraží s dojetím loučí místní obyvatelé s odjíždějícími Čechy. Kantorští Mukačeváci – jak si také studenti později začali říkat – vzpomínají na Volovec na svých sjezdech dodnes, byť již ve vyšším věku i značně prořídlem počtu.

***

V současné době se i ve Volovci hodně změnilo. Staré železniční nádraží už dávno neexistuje, také Ruský národní dům vzal za své.

Volovec se dál rozvíjí jako středisko lyžování a zimních sportů, jsou tady nové hotely i penziony. Památky i pamětihodnosti Volovecka, krásy tamních hor však zůstávají stejně přitažlivé jako kdysi.

VLADIMÍR KUŠTEK

Úvahy na trase Jeseník – Užhorod

Když jsem navštívil po letech mé oblíbené Jeseníky, netušil jsem, jak mě tento výlet spojí s dávnou minulostí. Brzy po válce jsem tam občas zavítal k příbuzným, abych jim pomáhal s budováním nového domova, který pozbyli na Podkarpatsku. Čas několika desetiletí „přefiltroval“ tehdejší převážně zlatokopecké usídlenec v nynější solidní celostátní průměr a též na obnovenou i novější výstavbu je radost pohlédět. Nejvíce mě překvapilo samotné město Jeseník – marně jsem hledal stopy po původním národnostním koloritu, ať se to týká řeči, tj. různosti jazyků – nebo nápisů.

Neubráníl jsem se srovnávání s podobnými změnami na Podkarpatské Rusi. Místní německé obyvatelstvo zanechalo své domovy v spořádaném stavu, který však vinou vypočítavých novoosídlenců neměl dlouhého trvání. Nejinak tomu bylo v mém rodišti Užhorodě, které jsem po delší době nenašel též v povzbudivém stavu. Bylo sice radostné zjištění, že po dlouholeté nepřítomnosti shledávám původní staré město

stále stejné, bez podstatného stavebního pohybu – ale špatný stav komunikací byl a pořád je neomluvitelný. Člověk s překvapením zjišťuje, že domy kolem českého Galaga jsou stále lemovány dlažbou z čs. republiky. S příjemnými pocity naslouchám, jak staří domorodci chválí, které budovy postavili Češi. Ti mladší jistě netuší, že budova užhorodské pošty na známce dopisu byla též postavena za ČSR, i když pamětní deska na ní se chlubí cizím peřím... Ale vraťme se do Jeseníku, kde jsem obdivoval půvabně rekonstruované náměstí. U Vodního hradu postávali tři němečtí turisté a z jejich zasvěcené debaty kolem zmíněné budovy jsem vyzooměl, že se asi jedná o bývalé sudetské obyvatele. Potvrdila mi to při jakémsi dotazu jejich lámaná čeština. Vyšlo najevo, že tito starší pánové opustili naši zemi ještě jako školáci, kteří tenkrát sotva vnímali běh světových událostí, jež je donutily navždy opustit milované město. Viníci, kteří rozvrátili naše šťastná dětství, jsou v nenávratnu a nám zbývá hořká představa, jaký

byl běh našich životů bez šilenců usilujících o světovládu.

My, lidé na na obou stranách, jsme okusili trpkost vyhnanství, avšak jen jedna strana by se měla omluvit za vinu svých otců. Z rozhovoru s nimi jsem poznal, že milosrdný čas pohltil poslední zbytky vzájemných výčitek a na vzájemném sblížení má jistě zásluhu slůvko empatie. Ocenil jsem, jak sami přiznávali, že právě u nich, u Němců, byl počátek všech minulých mezilidských deformací. Těšíme se z proměny myšlení nových německých generací, především to, že si osvojily demokracii, jaká je i nám dávána často za vzor. Zní to možná paradoxně, ale v takový přerod u kdysi tak expanzivního národa věříme především my, první emigranti z ČR. Rozumím těm, kteří radí, abychom byli kvůli té jejich výbojnosti přece jen opatrní, ale podobné pochyby by byly snad reálné tehdy, kdyby Německo nebylo začleněno v NATO a Evropské unii.

JAN ROMAN

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духович

Сучасны проблемы Русинів Словакії (Роздум)

Сучасны народностны проблемы Русинів Словакії суть: наша русиньска екзистенція, познания факту і визнаму ідентифікації, познания цінны русиньского народного возроджіння і подоби.

Кібы на челі русиньского народностного руху од 1990 року доднесь стояли лем люде, які мають стояти (то суть люде, котры знають, што є цілём русиньского народностного руху і як тот ціль треба повнити), і кібы шыткы челны представителі Русинів цілий процес возроджіння народа брали в повній мірі серёзно, і кібы все і на шыткы были ідеалны условия, так уж днесь Русины бы были повно верейно узнания (і з боку влады і парламенту Украйны).

Реално то ся може стати лем втогды, як русиньскым функціонарям буде досправды іти о ідентифікацію русиньской культуры. Але, нажал, тепер так то не є. Што є сучаснов пріорітов? Чом не є ідентіта русиньской культуры пріорітов? Што є в сучасности на першій місцо? Де ємеруєме? То суть актуалны філозофічны русиньскы темы днешніх днів.

Прощу ся: Мають Русины важный інтерес о верейну презентацию своєї культуры як русиньской, або ся лем хочуть забавляти і „забивати“ дову хвілю, речами і увагами о тім, які сьме мы великы Русины? А точно так блідо вызерать інтерес о нашы пріоріты у шыткых русиньскых обчаньскых здружінях на Словеньску. Є лем пару єднотливців у каждем здружіню, котрому реално залежать на рішіню проблемів. То суть тзв. тягуні русиньской самоідентифікації. Еліты русиньского народностного возроджіння. Без них бы шыткы пропало.

Снага робити про власну славу поуживать методу „выпаліня рыбника“ тому другому в русиньскім русі. А так ся розшырює на Словакії взаємне гаданя і незнашанливость міджі русиньскыма обчаньскыма здружінями. Проявлять ся інтерес о популізм, зато ся розкол у русиньскім народнім русі уж пару років лем проглублює. Зато є важне кого громада Русинів мать в будучности волити на чело свого здружіння, а кого не може. На чело народа не може быти zvolenый хоць-хто, то потверджує і сама практика.

Роботу з людьми треба знати робити, треба мати ку людем позитивне психологічне одношіня.

Ту є простор, жебы сьме поуказали на цінности двох філозофічных фактів, а то є ціна факту русиньска ідентіта і яка є ціна факту русиньскый фольклорный етнобізнис у русиньскім народнім русі. При нерозуміню тых одборных термінів наступує на обрану психологічний природный пуд заховы власного „я“, бо выникать у незналого даной проблематики чутя огрожіня власной авторіты, зато допереду ся сама высувать агресівіта і єгоїзм огроженой особы, а так сьме на порозі верейного пропагованя влатной самолюбости і популізму. Выслідком є хваленкарство і будованя культу особы. Видиме, же є мощно недобре волити філозофічно ці народностно дезорьентованых людей до челных функцій у народностных обчаньскых здружінях. Чім будуть лаїці активнішы, тым вець шкоды нароблять власным людем у обчаньскых здружінях і у своїй околці, без того, жебы собі того, може, самі усвідомили.

Наопак, мудрый вождя розвоздыть силы рівномірно і забезпечує розвой во шыткых резортах народностно-сплоченьского жывога. А прото

Главы протагоністы Міджінародного научного семінара ку недожытій шістцідцяті М. Мальцовской на Пряшівській універзіті: (зліва) В. Падак, А. Плішкова, І. Джуңдова, В. Хома, К. Копорова і А. Антоњак.

потребує розвивати з мудрыма людьми позитивну філозофію, жебы привабити чім вець людей і одборників до сполупраці, і жебы достали чім вець знань про рішіня проблематики, у чім вець резортах. Розумный вождя фінанчний розпочет пріділює на розвой шыткых резортів равнако і корігує навьшніня фінанцій адекватно потребам. Чім вець резортів фінанчно оживиме в русиньскім етносі, тым вецьшій визнам має русиньскый народный рух.

Фінанчний розпочет про русиньку народностну меншину на Словакії, намісто того, жебы був пріділёваний на фінанцованя шыткых резортів, іде главно єдним смером, на фінанцованя співаків, музакантів, танечників. Треба кріґівати тых представителів РОС, котры рішають і нерівномірно розділюють штатны дотації. Забывають на область школства або музейництва.

О ідентифікації і воброджіно народа можеме бісідовати лем втогды, як розвиває шыткы сферы народного жывога, а не лем єдну. Як то не решпектуєме, потім вызерать, же і русиньскый народ є дезорьентований, а нечудо, же молоды ся ганблять, же суть Русины, а зато собі пишуть словеньску народност ... Філозофія є найважніша научна область у процесі народной самоідентифікації, зато єй визнам і познания філозофічных категорій ся не сміє підцінівати, бо на то самы доплатиме крутов поражков і смішным крахом нашого снажіння ... Тепер ся єден Русин од другого діштанує, а з того тяжать нашы нежычливці. Кому тота політика помагать? Русиньскому Злу або Добру? Таку негативну філозофію завело сучасне веджіння РОС. Є то лем нагода, або маме ту замірну, коншпірачну, скрыту саботажа?

Вызерать так, же люде на високих постах недостают зналостей і познания о цінности народно возроджіння замінують агресівітов і реагують подразднено або закерно. То не є правилне, бо такий крок выкликє нежелану конфліктность у власных рядах і веде до ослабління інтересу не о рішіня проблематики русинства, переставать ся вывивати активіта, жебы ся досягла єднота в русиньскім русі.

Векшыня людей суть на челі русиньского народностного руху лем зато, бо суть до чела номінованы на выборных громадах або сеймах обчаньскых здружінь. Зато ся їм ставать, же не розумлять ани одборным выразам із даной проблематики о народній самоідентифікації, о котрій ся пише в пресі, потім собі тоты выразы самы по своему не правильно высвітлюють, а наслідно вырабляють конфліктны сїтуації у властных рядах.

(На основі обширного розговору з членом Выбору про народностны меншынны Рады влады СР про народностны меншынны, етнічны групы і людскы права Мгр. Ян КАЛИНИЯКА спрацовав: А. З.)

Семінар ку недожытым 60. народенинам М. Мальцовской

Того року 5. мая ПгДр. Марія Мальцовска, асістентка Інштитуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты, активна публіцистка, талантована писателька, перша зо Словакії лавреатка найвысшого оцішіня у сїй сфері – Премії Александра Духовича за русиньску літературу, была бы ся дожыла округлого жывоного юбілея – 60-ых народенин, но судьба то зарядила інакше, Бог сїй 25. септембра 2010 поволав ку собі.

З нагоды сїй округлого юбілея Інштитут русиньского языка і культуры ПУ в Пряшівю 2. децембра 2011 zorganizовань міджінародный научный семінар, який мав високу уровень і в рамках якого з рефератами о ній і сїй літературній творчости выступили: К. Копорова з главным рефератом од проф. Е. Русинко з універзіты в америцькым Болтїморі, доц. ПгДр. В. Хома, к. н., доц. ПгДр. А. Антоњак, к. н., Мгр. І. Джуңдова, ПгД. і Мгр. В. Падак, к. н. На семінарі было прітомных коло 50 людей, а міджі нима і муж, і сын небогой. Вічная сїй память!

(аз)

Kluk v košatině jsem já...

K článku paní Preislerové o Mukačevu zasílám i já malý příspěvek – rodinnou fotografii. Je na něm Ivan Repinec, který pracoval u mého dědy Antonína Čadila. Dědeček měl v Mukačevě řeznictví a uzenářství a v košatině roznášel maso a výrobky po rodinách ve městě i do okolních vesnic. Někdy ale to velké zavazadlo sloužilo i k jiným účelům: na snímku nese Ivan Repinec v košatině mně, B. Čadila, vnuka Antonína Čadila. Já se narodil v Mukačevě roku 1933, můžete si tedy spočítat, jak dávno to bylo....

B. Čadil

Hledám stopy svého dědečka Ladislava Coraniče

Volám sa Jaroslav Coranič, som z Michaloviec zo Slovenska, posledné roky sa ako koničku venujem skúmaniu histórie svojich predkov.

Chcem vás, resp. Spoločnosť priateľ Podkarpatskej Rusi, poprosiť o pomoc, prípadne o radu: hľadám svojich príbuzných na Podkarpatskej Rusi.

Môj nebohý dedko zanechal vo svojich poznámkach aj takýto zápis: „*Helena Coraničová sa vydala za Šteľň Ivana do obce Iske, okr. Mukačevo. Slúžila po Židoch v Michalovciach, tu sa spoznala so svojim mužom, ktorý tam slúžil v čsl. armáde. Potom sa odsťahovali do Prahy, kde pracovali cez celú okupáciu. V roku 1946 sa vrátili do Zakarpatska, do obce Iske a v roku 1960 si postavili rodinný dom v Mukačeve na ulici XX. Zjazd. Mali 3 deti. Prvý chlapec zomrel a je pochovaný v obci Ruské. Miša žije v Mukačeve a dcéra sa vydala a žije v Poltavskom kraji.*“

Tolko zápisky môjho dedka.

Rodičia Heleny Coraničovej boli: Juraj Coranič z obce Ruské a Anastázia Bunganičová z obce Smolník. Obidve obce dnes už neexistujú, boli vysťahované z dôvodu výstavby vodnej nádrže Starina na Slovensku

Helena Coraničová bola teta môjho dedka Ladislava Coraniča, aj ona sa pravdepodobne narodila v obci Ruské.

Prosím o pomoc alebo radu, ktorá by mi pomohla nájsť potomkov Heleny na Podkarpatskej Rusi. Veľa si toho viem nájsť sám, ale hľadať pomocou azbuky na internete mi nejde. Verím, že máte skúsenosti a kontakty, ktoré by mi mohli pomôcť.

Jaroslav Coranič, Michalovec

Je možné odebírat váš časopis i na Slovensku?

Môj otec je Rusín a v mladosti žil a študoval na Podkarpatskej Rusi. Na stretnutí Rusínov v Bratislave ho zaujal váš časopis Podkarpatská Rus. Aké sú možnosti odoberať tento časopis na Slovensku? Vopred ďakujem za informácie.

Tatiana Judová

judova@centrum.sk

(Pozn. red.: Paní Judová jsme napsali, že nás těší její zájem o časopis Podkarpatská Rus a děkujeme za něj. Dotazů na možnost odběru časopisu na Slovensko je víc, proto zveřejňujeme informaci, kterou jsme jí poslali, i ostatním čtenářům: Pokud máte zájem dostávat časopis, pošlete nám svou adresu - konkrétně tajemnici SPPR paní Dagmar Březinové. Poté vám pošleme přihlášku do Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Čl. příspěvek činí pro důchodce Kč 150,- a pro pracující Kč 250,- Kč. Časopis pak budete dostávat zdarma i na Slovensko prostřednictvím Postservisu.)

Веру зостанеме русинами

И кидь живот нам приправит найрозничийша преквапина и кидь ани ся нам во снi нездаты де наконец будеме житы едно э але урчите на свий край на свой повод незабывае и незабудеме.

Зачну эдным присловэм котре мы виштеповал неустале мий заступца в работи по скинчинно школы „Памятай што з воза уяло, то и пропало,..“

Велика то правда, не раз си на ню споменул и она малинко помогала рiшиты неприйемне ситуации.

Як каждый, и я с ласков споминам на своэ дитство и на свою младист, котру я переживав миджи, ми ся здасть найлишшыми людьми на свити, миджи русинами. Обзвашть рад споминам на свою бабку, но и на дальших старших люди на валали, с котрими я приходжал до контакту. Была то инакша доба, тодыль стары люде жили не в домовах доходцов але с родинами а урчити их улогами было и старати ся о дити своих дитей.

Ой, як днеска си представляю, як эм ся тишыв на поле с коровоу, кидь ишла и бабка, котра бывала двi хижы пониже! Она знала барз вельо приповидок и каждый день нам даку розправляла. Знали бы сте си представити: красне осенне дополиднье и на бережку в тиню векшого строма седить старша бабка а около ней в полкруту так десят и веце дити и без слова послушавуть, як бабка розправлять красну приповидку. На берешку и про то, жебы мы видили на коровкы; никто так як тота бабка не знала приповидкы розправляти. То ши я до школы не ходил, и кидь читаты и почитати я уж знал. Як инакше кидь не с бабкоу но и мамкоу, научил ся Буквар цильый перед наступом до школы? Даяко ми дост добри неиде до головы, же моя бабка знала

читаты и с Буквара и по словенеку а ходила три зимы до школы сице в русинском валали, але розправляти мусили и миджи собою мадыреки.

Поки я иши неходив до школы, то про мене было найвечшим вызнаменаным, кидь эм мог ити со стрыком с киньми. А даколи в недилю эм смив ити с хлопами на паству с киньми.

То через валал эм ся цитил яко даякый атаман, тико то было славы! Шиткых эм здравив, то на валали было долежите а в духу ся тряс, жебы ся кобыла неспошала.

Дидо с нянковой страны ми фурт говорил, што же то седжо як на постели, и без сидла мала красну поставу но пар разы, як сме ся вертали домив, так заставила аж у стайни. А оно небыло сранда переходити до стайни на эй красним хрбети.

На шьтко, як ся здасть, с дитства споминам рад и за шитко дякую и тому, где я ся народил и где вырiстал. А на тот край споминам и споминати буду, и кидь там уж так часто неходжу. А тепер, кидь я зистил, што эсть така можност, же могу и по русначки розповиести, як красни было, там где я ся народил, я так и роблю а думам што непишу послидне писмо. Як видите, и кидь я неходил до украинской школы, русином я был и веру зостану.

Emil Čeremeta

Foto Markéta Pilátová

Přejeme všem našim čtenářům a příznivcům krásné vánoční svátky a v příštím roce zdraví a pohodu.